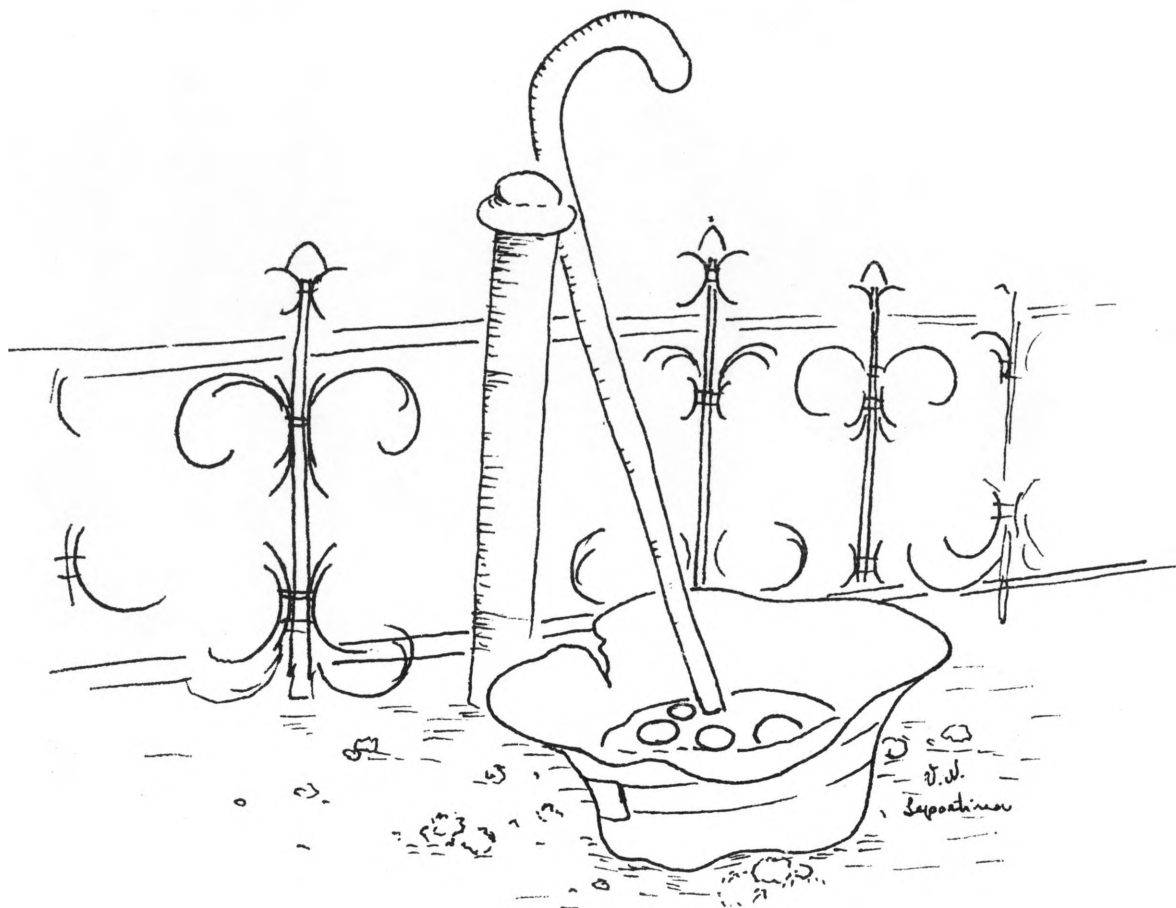

Ivan HORVAT

Izlazak

Ravnica je još siva. Golo drveće strši u njoj kao skamenjeno. Zemlja se tek budi. Od otopljena snijega na njoj je ostala mreža, zato željno očekuje prve proljetne kiše da joj umije lice. U nižim predjelima leže teške vode i bjelasaju se olovnosivo. Rijeka je napeta i žuta. Nosi i valja granje i trule panjeve.

(Nikola Večenaj)

Rat je. Na jednoj i drugoj obali bunkeri i rovovi. Čekaju mitraljezi i bacači svoje mete, vrebaju snajperi. Ali nigdje nikoga. Vojnici su u zemlji i ruju po njoj kao krtice već četvrti mjesec. Tu je front stao. Ni naprijed, ni natrag.

Selo H. puno je vojske kao i druga mjesta blizu rijeke. Već tri tjedna na ulici nema civila. Pojavila se dizenterija i komanda je zabranila vojnicima svako miješanje sa seljacima. Otkada je na ratištu krenulo Nijemcima sve nizbrdo, oficiri su izgubili glavu, a Čerkezi i Kozaci se osilili. Ganjali su žene, krali kokoši, otimali vino i rakiju. Zato je naredba o zabrani dobro došla mještanima. Zatvoriše putna vrata dvostrukim zapornjima i podupriješe ih k tome debelim kolcima. I ulica ih više nije vidjela.

Bilo im je u početku teško. Navikli su na nju i nisu se mogli odmah snaći. »Em je to naša vulica!« — mrmljali su prijeteci i udarali šakama po stolu. »Po nji so slobodno hodali naši pradedi, oni so jo i napravili, i ve eto, ne smeš ni nosa vun podeti.« Ali brzo su se privikli na novu situaciju. Seljak je kao mačka: kako ga god baciš, uvijek će pasti na noge. Nisu oni mogli bez razgovora. Kako doznati što se dogodilo na drugom kraju sela? A i ispiti čašicu »direktora« bez susjeda i bez nazdravice »Bog nas poživel još stotino let« nekako je netečno kao da piješ zdelopernicu. Žene bi pak svinsule bez sastanaka u četiri oka i svakodnevnih sitnih ogovaranja. Nitko nije mogao bez ulice, zato je napravljena nova. Na štagljevima su odbijene daske, na ogradama odbijen po jedan ref, i kroz te su se rupe provlačili susjedi kao lisice kroz živicu, zatvarajući pomno tajna vrata poslije prelaska. I tako je kroz dvorište nastala ulica po kojoj se lako moglo doći na drugi kraj sela.

Bolesti je veoma pogodio takav društveni život. Preskakivala je s krova na krov kao nestašan vrapčić i cijelo je selo dobilo grižu. S dolaskom bolesti došle su i nove nevolje. Gdje je bila veća obitelj, jedan zahod nije bio dovoljan. Svaki čas je trebalo bježati van. Isprva su bolesnici stajali u redu pred klozetom, ali se to pokazalo nepraktično jer bolest nije marila za čekanje. Valjalo je pronaći skrivene zakutke, no to je bilo moguće samo prvih dana. Bolest je postajala dosadna kao gladna buha, pa nije bilo vremena za sakrivanje. Pomalo se ljudi privikli, izgubili sram i prestali se zaklanjati. Najprije djeca i muškarci, a najzad i ženski svijet. Čučnuli bi u dvorištu gdje bi tko stigao, čučali i razgovarali sa susjedima koji su radili isti posao, a mršave su se straž-

njice bijeljele kao hrpice neotopljena snijega.

Bolest bivala sve gora i gora jer nitko nije pazio što smije jesti. A nije ni bilo za prebiranje: grah, krumpir i kukuruzni kruh. Oslabilo cijelo selo. Smršavili ljudi, požutjeli, počeli drhtati i opolijetati se. Hodali su kao mjesečari. Razgovori su bili sve kraći jer od slabosti nisu mogli ni govoriti. Tako je opustjela i njihova nova ulica. Jedino je Rokina išao po njoj. Provlačio se kroz ograde i obilazio selo. Prenosio je najnovije vijesti i hrabrio bolesnike. Njemu nije ništa bilo predma se nije čuvao. Svugdje je popio pokoj rakijsku s iste čašice s koje su pili i bolesnici. Istina, i on je bio mršav kao prut, ali ne od bolesti. Uvijek je on bio takav. Kojoj je god kući došao, morao se dobrano prignuti da ne udari glavom o vratnicu. Velik i žilav je bio Rokina. Rukama, koje su mu visjele do koljena, mogao je oboriti i najjaču kravu u selu. Mnogo se vina popilo na okladama koje je on na taj način dobio.

Obilazio je kuće kao pop s križem. Svugdje su ga željno čekali, a kad je otišao, nebrojeno su puta ponavljali njegove riječi: »Tak i tak je rekel, to i to je povedal Rokina.«

»Aha, gospa«, ponavljao bi on u svakoj kući svoju poznatu izreku čmrgnuvši nekoliko puta kroz nos, »ne bodo još dogo. Poca se sê bole, tn, tn, još malko, sosedi, i vulica bo nazaj naša. Aha, gospa, velim ja, tn, tn, i tak bo, tn.«

Pravo je imao Rokina. U posljednje se vrijeme sve češće čulo promuklo kašljućanje teških mitraljeza na obalama rijeke. A i one neugodne tišine iza kojih su zagrmjeli topovi s obje strane bivale su sve češće. Tih tišina pred buru ljudi su se najviše bojali. Takva iščekivanja bila su najgora.

Već tri dana Rokina nije posjetio nikoga. Čudili su se seljani i pitali: »Da mu se ne kaj pripetilo? Morti je zbetežal?»

Trećega dana otkako nisu vidjeli Rokinu, oko deset sati prije podne na ulici je nastalo iznenadno komešanje. Pucnjevi. Povici. Rzanje konja. Tandrkanje kola. Tenkovi. Fijuk tanadi. Sve se to izmiješalo i zavrelo kao u paklu. A onda kao da bi presjekao — tišina kao u grobu. Sjede ljudi u kućama i čekaju. Nitko se od straha ne miče. Psi su prestali lajati, a gladne krave mukati. Tišina traje, traje beskonačno. Kucanje srca svakome se čini kao udaranje u bubanj. Ljudi zaustavljaju disanje. Ure na zidovima izdajnički tuku. Nitko se ne usudi ustati i zaustaviti njihove šetalice. Svi očekuju da se nešto strašno mora dogoditi. A šta? Pitanje ostaje bez odgovora. Tišina zvoni, šumi u ušima, mumlja

u glavi. Tresnut će nebo o zemlju. Tišina se oteгла, a ništa se ne događa.

Postali ljudi nestrpljivi, naročito žene. Počele se namještati na stolicama kao kvočke na jajima. Ustaju polako, nečujno na prstima prilaze prozorima pridržavajući se za stolove, krevete i ormare. Gledaju kroz zastore. Ulica prazna kao u začaranom gradu. Drhtavom rukom bojažljivo odgrču zavjese, samo malo, možda će se što vidjeti, doznati. Ništa. Ni ptice, ni mačke, ni čovjeka. Ulica skamenjena. Čekaju nepomično. Osluškuju. Tišina. Ohrabrene znatiželjom, oprezno odškrinjuju prozore, milimeter po milimeter. Najprije jedno krilo, i to tek toliko da kroz uzani otvor mogu desnim okom osmotriti lijevu stranu ulice, a zatim drugo krilo da bi lijevo oko vidjelo što se zbiva na desnoj strani. Ulica pusta kao groblje u ponoć. Opet čekanje. Osluškiivanje. Mir. Tišina. Okuražile se žene. Otvaraju prozore širom, a kuštrave se žute glave vrte i okreću u drvenim okvirima kao tikve na štapovima. Ni traga vojnicima, kolima... sve kao da je u zemlju propalo. Zastidjeli se muški, izlaze u dvorišta i teturajući prignuti prilaze ogradama. Vire plašljivo i kimaju važno onima preko ulice. Nije vragu vjerovati. Čekati treba... Virne glava ovdje, virne glava tamo, izranjaju nečujno kao skunkači iz voed. Sve ih je više i više. Posvuda same glave. Iznad ograda, na prozorima. Znatiželjne, preplašene, začuđene, prljave, nepočesljane, i sve žute kao dinje. Okreću se, bulje, čude se. Ali riječi nije čuti. Tišina traje. Sumi. Mumlja. Hrabriji otključavaju putna vrata i oprezno izlaze na ulicu. Kao lijene gliste poslije ljetnih pljuskova izvlače se mještani iz kuća i dvorišta. Najprije mlađi muškarci, za njima žene i djeca, a tada starci. Sve živo izašlo je na ulicu. Snažniji polako hodaju pred svojom kućom, slabiji se naslanjaju na stupove i zidove. Opolijeću se ljudi od slabosti, suhi i mršavi kao trstike. Otvaraju usta, ali glasa nije čuti. S mukom dižu ruke iznad glava da pozdrave druge. Vuku se kao kornjače. Svaki pokret je težak i spor kao da idu kroz gusti ljepljivi med.

A onda kao da je grom udario usred te tišine. Začu se dubok i snažan glas Rokine. Protrnuli ljudi od straha i zastali u pokretu kao na slici. Rokina izlazi iz svoga dvorišta. Još se nije pravo ni rasanio. Objema rukama tare pospane oči poput malog djeteta i viče: »Aha, gospa, tn, tn, je l' sem ja rekel!«

Došao je do pola ceste, stao mirno kao vojnik, hitro se okrenu nalijevo i poče stupati. Maršira Rokina oštro, široko se razmahao dugačkim rukama i neprestano viče: »Aha, gospa, tn, tn! Odesel je vrag svoje. Za menom, vi drislavci, sračkari, posranci! V red, za menom, ajde, jedan-dva, jedan-dva, ajn-cvaj, leva-desna! Je l' ste se dosta nasračkali i nadristali? Aha, gospa, neće Rokino sračka, tn, tn. Sè ste osrali, drekvači jeni! Celo selo je jena sračkalnica! Deset šekretov bi trebalo sakomu. Ajde, za menom! Jeden-dva, ajn-cvaj! Neče Rokina, neće tn, tn!«

Nasta komešanje. Gibanje. Kao da se jenski vjetar zaletio u suhu kukuruzovinu. Svi nagruše na drum pridržavajući se jedan za drugoga. S obje strane puta napravili špalir i bulje u Rokinu otvorenih usta. A on se već okrenuo nalijevokrug i stupa na suprotnu stranu visoko uzdignute glave. Razmahao se rukama kao vitlom, a iza njegovih peta frckaju komadići blata. Zuri svijet u njega zadivljeno i ne može ga se nagledati. Rokina im se čini kao kralj, velik, silan, jak. Htjeli neki za njim, ali nisu napravili nekoliko koraka i već počeli teturati kao pijanci. Neke je bolest natjerala u dvorište, ali su se odmah vraćali. Djeca se nisu htjela odreći nijednog trenutka tog slavlja. Čučnula bi bilo gdje da udovolje dosadnoj bolesti a, zatim se ponovo nemilosrdno ugurala u prvi red špalira. Drže se ljudi rukama, njišu se i ziblju od iscrpljenosti i slabosti. Špalir se povija, tetura, izvija, jedva se drži na tisuću svojih nogu. Čini se kao da su stoljetne prašne sjene pobjegle s tavana i zaplesale ulicom.

Ožujsko se sunce otrglo oblacima i obasjalo ravnicu. Bljesnule u njoj proljetne vode kao rastaljeno srebro. I blatna ulica zablista. Podne je. Povukao zvonar uže i prvi put poslije tri tjedna zabrencao zvon nad selom din-don, din-don.

A Rokina i dalje stupa posred ulice, visok kao jablan, i viče: »Aha, gospa, tn, tn, je l' sem ja rekel: otišli bodo. Vojske so navek otišle, a pot je ostal nam. I mi bomo ostali tu — vu svoji vulici, vu svoji zemli, tn. Tak je bilo i tak bo navek, tn, tn!«

Prignuo se Rokina, kao lopatom zagrabio je širokom šakom blato s puta i prinio ga usnama. U tom se trenu rasprši špalir. Ljudi se saginju, padaju, puze — grabe zemlju i ljube je.

Već se smračilo. U stajama muču gladne krave potpuno zaboravljene. Proljetni vjetar nosi iz dvorišta miris zreloga stajskog gnoja, a selo još slavi svoj ponovni izlazak na ulicu.